

Krátké zprávy

Reflexe uplynulých dvou dekád olomoucké školy speciálněpedagogických – dramaterapeutických studií

Milan Valenta

Abstrakt

Článek reflektuje více jak dvacetiletou přípravu speciálních pedagogů – dramaterapeutů na Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Obsahuje nástin vývoje, obsah kurikula, publikace, výzkum, konferenční aktivity i mezinárodní spolupráci.

Klíčová slova: speciální pedagogika, léčebná pedagogika, dramaterapie, expresivní terapie, olomoucká dramaterapeutická škola, ústav speciálněpedagogických studií, studijní program, reflexe

Abstract

The paper reflects more than twenty-year-long preparation of special pedagogues – drama therapists, at the Institute of Special Education Studies of Faculty of Education at Palacky University in Olomouc. It includes an outline of its development, contents of the curriculum, publications, research, conference activities and also international cooperation.

Key words: special education, therapeutic education, drama therapy, expressive therapy, Drama Therapy School of Olomouc, Institute of Special Education Studies, study program, reflection

Se změnou paradigmatu české (československé) speciální pedagogiky po společenských změnách v roce 1989 došlo i k posunu ve vnímání předmětu oboru s tím, že značně nabyla jeho variabilita a zvětšil se „akční radius“, mimo jiné také o terapeuticko-formativní postupy (expresivní terapie, animoterapie, bazální stimulace etc). Je to logický vývoj, když si uvědomíme, že právě speciální pedagog disponuje významným časovým prostorem k intervenci (tj. že kromě rodičů tráví s dítětem, žákem a dospělým se zdravotním postižením nejvíce času).

Praxe na uvedený fakt reagovala vznikem několika asociací, publikováním množství odborné literatury domácí i zahraniční provenience, akreditováním výcvikových kurzů a vzdělávacích seminářů... Univerzity připravující speciální pedagogy pro praxi reflektovaly tento vývoj vřazením terapeuticko-formativních disciplín do kurikula přípravy jak učitelských, tak i neučitelských oborů, z této oblasti najdeme v nabídce fakult povinné, povinně volitelné i volitelné terapeuticko-formativní disciplíny kurikula, na některých školách jsou tyto součástí okruhů státních závěrečných zkoušek. Po rozdělení Československa navázaly slovenské univerzity na léčebně pedagogickou tradici šedesátých let minulého století a expresivní terapie se staly nosnou součástí přípravy budoucích „léčebných pedagogů“, zatímco „speciální pedagogika“ se soustředila především na edukaci. V českých zemích po počátečních snahách o konsolidování samostatné léčebné pedagogiky (ve světě relevantní Curative Education, Healing Education, Heilpädagogik) se nakonec terapeuticko-formativní disciplíny integrovaly v jednotné speciální pedagogice.

Katedra speciální pedagogiky (dnes Ústav speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci s oddělením expresivních terapií a personálně-sociálního rozvoje) po více jak dvě dekády připravuje své posluchače v terapeuticko-formativních disciplínách, publikovaný článek je tak bilančním ohlednutím za touto více jak dvacetiletou cestou hledání a nacházení.

Od roku 1992 vřadila tehdejší Katedra speciální pedagogiky olomoucké Alma mater do přípravy studentů volitelnou (a postupně též povinně volitelnou a povinnou) dramaterapii, která obsahovala též penzum dalších expresivních terapií. Volitelné kurzy dramaterapie (tzv. „céčkové“ předměty) si zapisovali také studenti filozofické a lékařské fakulty olomoucké univerzity a sporadicky i studenti pražské pedagogické fakulty. O osm let později otevřela pedagogická fakulta specializační třísemestrální studium *dramaterapie/herní specialista*; tato třísemestrální forma studia pro zájemce z praxe se postupně osamostatnila (dramaterapie, herní specialista ... dnes specialista pro herní práci) a rozšířila i na arteterapii, muzikoterapii a tanečně-pohybovou terapii. V současnosti tuto formu studia převzala a jeho variantu nabízí olomoucká filozofická fakulta.

Na základě vyhodnocení zkušeností s třísemestrálním studiem bylo připraveno k akreditaci a od roku 2003 otevřeno bakalářské a časem i magisterské studium neučitelství, odborného studia speciální pedagogika – dramaterapie (taktéž i doktorský a postdoktorský studijní program).

Studium, do kterého jsou přijímáni uchazeči na základě vědomostního testu a talentové zkoušky, disponuje – na rozdíl od „běžného“ studia speciální pedagogiky – následujícími specifiky (na plánu magisterského studia):

- ⇒ Studenti absolvují šest týdenních výjezdních výcvikových kurzů, které jsou zážitkově a sebezkušenostně orientovány (dramatika, divadelní příprava, evaluace, dramaterapie, boalovské techniky, dramaterapeutické projektování). Jedná se o sumář 200 hodin pod vedením akademiků i lektorů z praxe. Po výcviku si frekventanti vedou seberefektivní deník, na jehož základě pak zpracovávají klausurní práci (seberefektivní představení). Deník je vložen do osobnostního portfolia, které je součástí státní zkoušky z dramaterapie.
- ⇒ Během studia (v 2., 3. a 4. ročníku) realizují tři plakátovaná a veřejnosti otevřená představení malé scény, seberefektivního představení a sociálně-terapeutické podoby divadelních technik Augusta Boala.
- ⇒ Součástí kurikula je velmi bohatá praxe (14 typů praxe) zaměřená nejen na oblast speciálního školství, poradenství, sociální péče, neziskový sektor, ale jedná se také o dramaterapeutická praktika s klienty zdravotnických zařízení. Tradičně jde o kliniky a nemocnice spádové oblasti olomoucké univerzity – Klinika psychiatrie FN Olomouc, Vojenská nemocnice Olomouc (detox), Psychiatrické nemocnice ve Šternberku a v Kroměříži. Teatrotapeutická praxe je orientována na práci s minoritami a ústav dlouhodobě spolupracuje s takovými renomovanými divadly, jako jsou rotterdamský Maatwerk, banskobystrické Divadlo z Pasáže či bratislavské Divadlo bez domova, pražská Bohnická divadelní společnost a Divadlo Praha.
- ⇒ Kurikulum studia obsahuje – kromě běžných speciálněpedagogických disciplín – také předměty a přípravu spadající z velké části do interdisciplinárního, propedeutického a charakterem disciplíny příbuzného prostoru dramaterapie – jedná se (v magisterském plánu) o dalších přibližně 300 hodin, které dávají záruku teoretické i prakticky-dovednostní kvality, jež přesahuje běžné penzum „velkých psychoterapeutických výcviků“: dramatika, dramaterapie, rétorika, expresivní terapie, arteterapie, muzikoterapie, biblioterapie, aplikovaná teatrologie, gestaldrama, teatrologický seminář, nonverbální komunikace a personálně-sociální rozvoj, psychoterapie, improvizáční seminář, skupinová psychoterapie, gestalt v dramaterapii, DT projektování, boalovské drama, expresivní techniky v práci s klienty, komunikace s klientem (a dále AAK), technické zabezpečení terapie, organizační seminář, klausurní práce... Obhajoba bakalářské práce a státní závěrečné zkoušky (Speciální pedagogika, psychologie, dramaterapie) jsou spojeny s předložením portfolia včetně seberefektivního deníku, na jehož základě zpracovává student klausurní práci – seberefektivní představení realizované před „státníci“ z dramaterapie.

Co se týče mezinárodní spolupráce, je tato realizována na několika úrovních. První z nich je již zmíněná studentská praxe, druhou je vědecko-pedagogická úroveň (především aktivní účast na mezinárodních expresivněterapeutických a speciálně-léčebně-pedagogických konferencích a participace na mezinárodním výzkumu), další úroveň obsahuje studentské a učitelské stáže, studentské jedno či dvousemestrální studijní pobyty a výuku dramaterapie na partnerských univerzitách v zahraničí. Jedná se především o projekt Erasmus a Erasmus Plus a partnerské univerzity v Groningen, Leeuwarden, Hameenlinna, Rovaniemi, Helsinki, Barcelona, Granada, Patras, Krakow, Banská Bystrica, Bratislava, Prešov, Rožumberok. Mimo Evropskou unii se jedná o dlouhodobou spolupráci s New York University NY (s katedrou i osobou prof. Roberta Landyho) a v poslední době stále bohatěji se rozvíjející spolupráci s univerzitami, fakultami a psychiatrickými instituty v Petrohradě i v Moskvě.

Samostatnou kapitolu mezinárodní spolupráce Ústavu speciálněpedagogických studií olomoucké univerzity tvoří profesionální divadlo mentálně postižených herců z nizozemského Rotterdamu, se kterým ústav aktivně spolupracuje od roku 1994 (umělecký vedoucí Koert W. Dekker). Spolupráce obsahuje jak studentské a učitelské stáže v tomto fenoménu evropského jevištního artbrutu, tak vzájemnou a čilou konferenční spolupráci a spolupráci kulturně-osvětovou zaměřenou na změnu veřejného mínění k osobám s mentálním postižením – ústav zorganizoval pětici turné divadla v ČR (Moravské divadlo Olomouc, SPOLU Olomouc, UP Olomouc, Divadlo Na provázku Brno, Divadlo Komedie Praha), na Slovensku a v Maďarsku.

Počátky konferenčně-organizační činnosti zaměřené drama-teatroterapeuticky lze datovat k roku 2000, kdy vznikla sekce dramaterapie na tradiční mezinárodní speciálněpedagogické konferenci v Olomouci, o čtyři roky později to už byly samostatné dramaterapeutické konference s mezinárodní účastí (většinou česko-slovensko-holandskou). V současnosti rozvíjí tuto tradici prostřednictvím projektu Tera katedra psychologie olomoucké univerzity (expresivněterapeutické konference Common Space USA-Evropa-Rusko) ve spolupráci s Ústavem speciálněpedagogických studií. V expresivněterapeutických ateliérech pedagogické fakulty se realizovalo několik mezinárodních teatroterapeutických konferencí a workshopů, na které navázali absolventi dramaterapie zaměstnaní jako speciální pedagogové v Domově pro osoby se zdravotním postižením Klíč Olomouc organizováním teatroterapeutických konferencí a festivalů v rámci Týdne pro duševní zdraví.

S činností oddělení a ústavu je nerozlučně spojena publikační činnost monografického i učebnicového charakteru. Především se jedná o čtyři aktualizované a rozšiřované reedice *Dramaterapie* v nakladatelstvích Netopejř, Portál, Grada (Valenta 1999, 2001, 2007, 2011) a jedno drobně pozměněné vydání v moskevském nakl. Cogito (Valenta, Polínek 2013). Na dalších dvou publikacích – *Rukověti dramaterapie (a teatroterapie) I. a II.* se podílel kolektiv autorů (Valenta a kol. 2006, 2009), rukověti vycházely jako produkt „latentní asociace“ ČAD, tj. Česká asociace dramaterapeutů. Součástí posled-

ního vydání monograficky pojaté *Dramaterapie* (2011) je rozsáhlá kapitola, která byla původně publikována samostatně jako *Dramaterapeutické projektování* (Valenta 2003). *Dramaterapii* pro klienty s těžším mentální postižením publikoval v roce 2009 kolektiv autorů Valenta, Maštalíř, Mikláš (Institut pedagogicko-psychologického poradenství Praha). V rámci projektu ESF Tera vyšla v univerzitním nakladatelství UP v Olomouci *Dramaterapie v institucionální výchově* (Valenta, Polínek, Muller 2010).

Od roku 1992 bylo publikováno značné množství DT článků v odborných časopisech domácí proveniencce (především Arteterapie, Speciální pedagogika, e-Pedagogium, Tvořivá dramatika...) a v zahraničí (Slovensko, Rusko, Polsko, Španělsko, Finsko), stejně jako ve sbornících tuzemských i zahraničních konferencí zaměřených jak na speciálněpedagogickou či psychologickou problematiku, tak na expresivní terapie či přímo na dramaterapii či teatroterapii.

V průběhu uplynulých dvou dekad byly realizovány rozvojové a výzkumné projekty, jejichž hlavním řešitelem či spoluřešitelem byl autor článku ve spolupráci s dalšími členy ústavu. Jednalo se o „národní“ granty a projekty, přičemž pracoviště se podílelo také na jednom mezinárodním výzkumném projektu (Evropa – Amerika – Asie) řízeném prof. Robertem Landym z New York University (*Comparative Study of Transcendental concepts in Childhood*):

- ✓ *Evaluace efektivnosti postupů blízkých dramaterapii, dramice v pregraduální přípravě speciálních pedagogů*. KSPF PdF UPOL.
- ✓ *Uvedení oboru dramika*. Grant FRVŠ č. 7.
- ✓ *Rozvoj oboru dramika*. Grant FRVŠ č. 4. MŠMT.
- ✓ *Speciální pedagogika – herní specialista*. Grant FRVŠ č. 19/03.
- ✓ *Etablování dramaterapie na vysokých školách v České republice a na Slovensku*. Grant Vzdělávací nadace Jana Husa č. C1h 95.
- ✓ *Studium Herní specialista*. Grant Vzdělávací nadace Jana Husa č. C6h
- ✓ *Projekt Maatwerk*. Grant International Visegrad Fund
- ✓ *Kvalita života osob pečujících o člena rodiny s těžkým zdravotním postižením. (Expresivněterapeutický experiment)*. Standardní projekt GAČR (GA406/09/0177).
- ✓ *Aktuální výzvy a alternativní strategie ve speciálněpedagogické diagnostice – evaluace dramaterapeutického procesu – I*. Grant IGA UP 2013
- ✓ *Evaluace a verifikace aktuálně konstruovaných nástrojů speciálněpedagogické diagnostiky – evaluace dramaterapeutického procesu II*. IGA UP 2014.

Literatura

- Valenta, M., Müller, O. & Polínek, M. (2010). *Dramaterapie v institucionální výchově*. Olomouc: VUP.
- Valenta, M. (2011). *Dramaterapie*. Praha: Grada.
- Valenta, M. & Polínek, M. (2013). *Dramatěrapia*. Moskva: Cogito Centre.
- Valenta, M., Maštalíř, J. & Mikláš, M. (2009). *Dramaterapie*. Praha: IPPP.

Valenta, M. et al. (2006). *Rukověť dramaterapie a teatroterapie*. Olomouc: UP.
Valenta, M. a kol. (2009). *Rukověť dramaterapie II*. Olomouc: UP.

Kontakt:

prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D.

ÚSS PdF UP

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

E-mail: Valenta22@klikni.cz

Pozvánka na konferenci ČAPV

Ve dnech **8.–10. září 2014** se uskuteční XXII. konference České asociace pedagogického výzkumu, kterou tentokrát uspořádá Ústav pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Tématem letošní konference je **Pedagogický výzkum: spojnice mezi teorií a praxí**, účastníci se budou dále zamýšlet nad těmito dílčími otázkami:

- ⇒ Spojuje současný pedagogický výzkum pedagogickou teorií a praxí?
- ⇒ Jsou induktivní a deduktivní přístupy komplementární?
- ⇒ Obohacuje pedagogický výzkum teorií?
- ⇒ Obohacuje pedagogický výzkum praxí?
- ⇒ Zadávají a podporují tvůrci vzdělávací politiky současný pedagogický výzkum a využívají dále jeho výsledky?
- ⇒ Využívají různí aktéři pedagogické praxe výsledků pedagogického výzkumu?
- ⇒ Přispívá pedagogický výzkum k odbornému rozvoji tvůrců pedagogické teorie a aktérů pedagogické praxe?
- ⇒ Je pedagogický výzkum příležitostí ke spolupráci teoretiků, výzkumníků, politiků i praktiků?

Na plenární zasedání, kde přednesou hlavní referáty prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc., doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D. a PhDr. Martin Strouhal, Ph.D., bude navazovat jednání v těchto tematických sekcích:

- ⇒ Teorie a metoda v pedagogice.
- ⇒ Podmínky současného světa jako výzva pro pedagogickou teorii i praxi.
- ⇒ Vychovávaný a vzdělávaný jedinec.
- ⇒ Učitelé a jiní pedagogičtí pracovníci.
- ⇒ Cíle a obsah výchovy a vzdělávání.
- ⇒ Procesy a výsledky výchovy a vzdělávání.
- ⇒ Teorie a praxe fungování výchovných a vzdělávacích institucí.
- ⇒ Posterová sekce.

Ve středu 10. 9. 2014 se pak nejen pro studenty doktorských programů uskuteční metodologické a odborné semináře.

Podrobné informace o konferenci, program a přihláška jsou zveřejněny na webových stránkách konference: www.capvolomouc.cz.

Těšíme se na shledanou v Olomouci.